

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2017 – Volume 26, Issue 4, pp. 71–76
<http://doi.org/10.18352/jsi.555>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Utrecht University of Applied Sciences,

Faculty of Society and Law, in cooperation with

Utrecht University Library Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Frank Post is docent filosofie binnen de opleiding Sociaal

Werk aan de Hogeschool Rotterdam en betrokken bij de

Werkplaats Sociaal Domein, Zuid-Holland Zuid.

E-mail: F.Post@hr.nl

Category: Innovations in Social Practice and Education

MET DE BENEN OP (DE KEUKEN) TAFEL? FORMEEL EN INFORMEEL IN HET SOCIALE DOMEIN

FRANK POST

Rondom de transitie in het sociale domein is een schat aan nieuwe woorden gaan klinken. Woorden die vaak evenmin als de praktische verschuivingen die ze vergezellen eenduidig zijn. Die meerduidigheid, gecombineerd met een razendsnelle inburgering van de nieuwe woorden als een jargon van voor zonneklaar gehouden vaktermen is begrijpelijk. Je wilt niet kletsen maar werken. Maar die twee zijn in het sociaal werk niet zo makkelijk uit elkaar te houden, zeker niet in een periode van transitie waarin zowel de praktijken als de woorden veranderen. Richard de Brabander en ik (2015) schreven daar eerder over in het artikel "Leren van ambivalenties". Enig geklets of, zoals filosofen dat vaak noemen, enige interpretatiearbeid is deel van het werk. Dat geklets is natuurlijk niet oeverloos: praktijk en interpretatie vormen elkaars oever. Alleen bezig zijn met interpretatie wordt gezwets in de ruimte, alleen bezig zijn met "de" praktijk wordt blinde dadendrang.

De noodzaak interpretatiearbeid te beschouwen als deel van praktisch werken wordt ook bij regelmaat onderstreept door uitspraken van auteurs die publiceren over allerlei praktische kwesties die zich ten aanzien van transitie en transitietaal voordoen. Zo schrijven Hilhorst en Van der Lans (2014) over de verschuiving in de betekenis van het concept "Eigen kracht". Dat had aanvankelijk, zeggen zij, betrekking op het uitnodigen van intimi van de hulpvrager bij besluiten over de juiste

vorm van hulp en kreeg later de betekenis van uitnodigen van die intimi om die hulp zelf uit te voeren. Een verschuiving met onder andere als concreet gevolg een toename van hulpeloze posen bij betrokkenen. In hetzelfde jaar schrijft socioloog Trommel in de hem kenmerkende robuuste stijl over de spraakverwarring rondom “de participatiesamenleving”: “Dan is er die tenenkrommende newspeak, met als dieptepunt de sociologische absurditeit van de ‘participatiesamenleving’. Een samenleving bestaat omdat mensen eraan deelnemen, zo eenvoudig is dat...” (Trommel, 2014, p. 75). Dat is niet alleen leuk gevonden, maar ook behartigenswaardig voor de praktijk van sociaal werk, waar het een belangrijk doel van beleid is om sociale uitsluiting te voorkomen en maatschappelijke betrokkenheid te vergroten.

Er zijn veel andere voorbeelden te noemen van de praktisch betekenisvolle meerduidigheid van taal die rondom de transities een rol speelt. Taal-praktijk combinaties die tot uitdrukking komen in woorden als “zelfredzaamheid” (niet alleen ADL, maar wat dan wel?), “eigen verantwoordelijkheid van de burger” (om goed binnen de lijntjes te kleuren of is dat te kinderlijk?), “(verplicht) vrijwillig” (?!) en, last but not least, in het begrippenpaar “formeel & informeel”. Ik zal me hier verder op dat begrippenpaar concentreren.

FORMEEL EN INFORMEEL: DRIE BRONNEN EN TWEE BETEKENISSEN

Ik geef drie, voor de huidige stand van zaken in het sociale domein relevante, bronnen van de betekenis van het begrippenpaar formeel en informeel en ontleen daar twee betekenissen aan.

Om te beginnen onze nationale betekenisgoeroe “de dikke Van Dale”. Altijd interessant want zegt iets over het dagelijks gebruik van de woorden in onze taal (wat dat gebruik overigens niet beter of slechter maakt, alleen gebruikelijker). Daarin vinden we voor formeel “(slechts) de vorm betreffende” en “officieel”. Voor informeel vinden we “niet in overeenstemming met de voorgeschreven vorm” en “zich niet houdend aan formaliteiten”.

Ten tweede is er wat ik de “bestuurlijk-economische betekenis” zou willen noemen. Daarin heeft formeel betrekking op professioneel/betaald en informeel op niet-professioneel /onbetaald. Die betekenis krijgt het onderscheid formeel/informeel in een veelheid aan nota’s en onderzoeken van bij het onderwerp betrokken, meer en minder officiële, instanties zoals RMO (nu RVS), Rijksoverheid, Movisie en SCP.¹

Ten derde is er de betekenis die betrekking heeft op sociale kwaliteit en die ik voor het gemak dus maar de "sociaal-kwalitatieve" noem. Ik noem daar wat voorbeelden van die ontleend zijn aan focusgesprekken die de Werkgroep Sociaal Domein Zuid-Holland-Zuid in en rond Rotterdam voerde over de verhouding van formeel en informeel. Daarin werden de kwaliteiten "spreken namens", "extern bepaalde kaders", "continuïteit", en "sturing" genoemd als behorend bij formeel en "losse omgangsvormen", "creatief zijn", "eigenwijs zijn", "zeggen wat je vindt" als behorend bij informeel.

De derde en laatste betekenis sluit zo te zien meer aan bij die van "Van Dale" (for what it's worth). Het is, moet ik toegeven, ook een betekenis waar geen omvattende beschrijving van mogelijk is. Bovenstaande omschrijvingen ervan zijn immers nogal tastend en subjectief (hoewel wel in gezamenlijk gesprek ontstaan). Ze behoeven aanvulling en reflectie. Maar ook die zullen het narratieve en enigszins anekdotische karakter van de bepaling niet kunnen opheffen.

TWEE BETEKENISSEN EN TWEE BELEIDSMOTIEVEN. EEN MATCH

De boven kort weergegeven bestuurlijk-economische respectievelijk sociaal-kwalitatieve betekenissen lijken wonderwel te passen bij twee onderscheiden beleidsmotieven achter het plan waar dit alles om begonnen was: de participatiesamenleving. Ik doel daarbij op de motieven "financiële houdbaarheid van [...] zorg en ondersteuning" en "het vergroten van de betrokkenheid in de samenleving".

Matchen van de bestuurlijk-economische betekenis met het motief van financiële houdbaarheid en van de sociaal-kwalitatieve betekenis met het motief van vergroten van betrokkenheid lijkt me niet vergezocht. Bezien tegen de achtergrond van die relatie tussen beide onderscheiden betekenissen van formeel en informeel – bestuurlijk-economisch enerzijds, en sociaal-kwalitatief anderzijds – en twee van de basisdoelstellingen van de participatiesamenleving, kan gesteld worden dat beide betekenissen van even groot belang (moeten) zijn in het huidige sociale domein en de ontwikkelingen daarin.

ONDSCHIEDINGEN EN VERBINDINGEN

Ik begin met een structuurbeschrijving en geef dan enkele voorbeelden. Bezien vanuit de bestuurlijk-economische betekenis zijn de deelnemers aan het sociaal domein te scheiden in

MET DE BENEN OP (DE KEUKEN)TAFEL? FORMEEL EN INFORMEEL IN HET SOCIALE DOMEIN

twee categorieën: zij die er betaald en beroepshalve aan deelnemen en zij die er onbetaald en niet beroepshalve aan deelnemen. Het is echter duidelijk dat er binnen die twee categorieën een enorme veelheid en diversiteit aan posities is. Er is binnen de formele categorie nogal een verschil in invloed, (aard van) sociale betrekkingen, werkzaamheden, status, opleiding, etc. tussen (bijvoorbeeld) een wijkteammedewerker, een tweedelijns hulpverlener, een beleidsambtenaar, een pastoraal werker en een jobcoach. En er zijn binnen de informele categorie verschillen in (aard van) sociale betrekkingen, fysieke afstand, vertrouwdheid, sympathie, levensstijl- en invulling etc. tussen (bijvoorbeeld) broers, moeders, buurvrouwen, zorgvrijwilligers van *Humanitas*, klussendienstvrijwilligers en verenigingsbestuurders. Voor de volledigheid moeten we daar nog een overweging aan toevoegen: de wijze waarop de verschillende posities in individuele gevallen worden ingevuld verschilt van individu tot individu.

Met die laatste zin kom ik aan bij de verhouding van de bestuurlijk-economische tot de sociaal-kwalitatieve betekenis van formeel en informeel. Het feit dat iemand een anders broer is (onbetaald) bepaald niet de sociale kwaliteit van de verhouding tussen hen, zoals het feit dat mensen collega's zijn (betaald) dat niet doet en het feit dat de een professioneel hulpverlener (betaald) van de ander (onbetaald) is dat niet doet. Er is met andere woorden geen dwingend verband tussen de bestuurlijk-economische positie(s) die men inneemt en de sociaal-kwalitatieve aard van de relaties die men onderhoudt.

Voorbeelden zijn te vinden in op het eerste gezicht atypische combinaties tussen bestuurlijk-economische posities en sociaal-kwalitatieve aard van relaties. De voormalig SPV-er die als vrijwilliger met een beroep op het DSM-5 een cliënt afraadt om haar muzikale optredens voor wijkbewoners voort te zetten omdat dat haar psychologische instabiliteit alleen maar kan versterken ("mijn" deeltijdstudenten verzekeren mij dat dit een realistische casus is). Drie voorbeelden uit de door ons gevoerde focusgesprekken: "corporatieofficials" die met bewonersklussendiensten onderhands afspraken maken over materiaalgebruik; sleutelfiguren zoals mensen van de buurtsuper, de buurvrouw op de hoek en vrijwilligers die lijstjes gaan bijhouden, trainingen volgen en gevallen minder makkelijk aan een professional door kunnen geven; de professionele pastoraal werker die zegt dat al haar cliëntrelaties informeel zijn. Ik geef een laatste voorbeeld uit Lilian Linders' *De betekenis van nabijheid*: "De feeling rule [een fraai sociologisme F.P] dat een hechte buurtgemeenschap de meest ideale manier van wonen is, is niet wijdverbreid: de meeste mensen streven juist naar sociale afstand ten opzichte van de buurt" (Linders, 2010, p. 106).

De bestuurlijk-economische positie(s) en de sociaal-kwalitatieve aard van de sociale interacties waar het hier over gaat zijn zeer divers. De verbindingen tussen die twee zijn dat nog meer. Tegelijkertijd zouden ze vanwege hun belang voor het bovengenoemde beleidsdoel “vergroten van betrokkenheid in de samenleving” een terugkerend onderwerp van reflectie moeten zijn. Daarmee bedoel ik niet dat je er dagen vergaderen aan moet besteden, maar dat je er aandacht voor hebt, elkaar erop wilt aanspreken en erop aanspreekbaar wilt zijn. En ja, soms moet het “ter tafel komen”.

VERBINDING. EEN MIX VAN KWALITEITEN MET EEN EIGEN DYNAMIEK

Bestuurlijk economisch gezien zou de wereld overzichtelijker zijn als iedereen vooral zou uitmunten in formele kwaliteiten. Sociaal gezien zou dat de dood in de pot zijn. Het sociale sterft in de oppotpot. “Not with a bang but with a whimper”, om T.S. Eliot's gedicht *The Hollow Men* maar eens te gebruiken. Wil maatschappelijke verbinding meer zijn, of kunnen worden, dan een functionele aankoppeling dan moet de enigszins onberekenbare dynamiek ervan als een waarde in zichzelf gekoesterd worden.

Er zijn wat dat betreft hoopvolle signalen. In de transities en transformaties kunnen de sociale relaties tussen mensen intensiveren en meer gaan aansluiten bij de diversiteit in het sociale domein (zowel bij het professionele als het niet professionele deel ervan) en soms doen ze dat ook. Dat er allerlei verschillende professionals, ambtenaren, broers, moeders, buurtbewoners, werknemers, vrienden, culturen, subculturen, levensstijlen, muzieksoorten, omgangsvormen, etc. zijn, kan zo meer (speel)ruimte krijgen. De speelruimte die bijvoorbeeld ontstaat als een buurtklusser een facilitair manager van een corporatie weet te verleiden tot “ongedekte” afspraken op basis van vertrouwen (en van een beetje welbegrepen eigenbelang natuurlijk). De speelruimte die zich voordoet als stadsbewoners de moeite willen nemen om zich te verdiepen in semi-onleesbare ambtelijke taal om het bestuur te voeden met hun wat opener blik op de echte wereld. De speelruimte waarin mensen besluiten dat deze broer niet de aangewezen persoon is om zijn broer te helpen of deze buurvrouw niet de aangewezen persoon om boodschappen te doen. Niet omdat daar objectief gezien heldere redenen voor zijn (die zijn er zelden) maar omdat het antwoord “nee” is. En zoals Lilian Linders naar voren bracht tijdens een bijeenkomst in maart 2014 van de WMO-werkplaats Rotterdam over burenhulp: “Als het antwoord niet nee kan zijn, was het geen vraag”.

Gewetensvol omgaan met die speelruimte en het scheppen van de juiste mix tussen het sociaal formele en informele was altijd al een belangrijk vermogen voor mensen die professioneel

MET DE BENEN OP (DE KEUKEN)TAFEL? FORMEEL EN INFORMEEL IN HET SOCIALE DOMEIN

betrokken zijn bij het sociale domein. Zie bijvoorbeeld het belang dat in de sociale professies altijd al werd gehecht aan zaken als vertrouwensrelaties en onvoorwaardelijke aanwezigheid (presentie). Dat wordt bij de hernieuwde nadruk op maatschappelijke binding zeker niet minder.

Het blijft bij niet meer dan een functionele aankoppeling als een van de partijen in het (aspirant)verbond steeds met een half oog naar de boekhoudApp zit te kijken, of als “keukentafelgesprekken ontaarden in keukentafelpreken” zoals denker des Vaderlands René ten Bos (2016, p. 52) voor de “transitiecommissie sociaal domein” schreef.

Om op een informele noot te eindigen: we moeten het er echt nog even over hebben.

NOTEN

1 Zie bijvoorbeeld: Rijksoverheid (14 januari 2014). *Memorie van toelichting van wet maatschappelijke ondersteuning 2015*. Via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/01/14/memorie-van-toelichting-van-wet-maatschappelijke-ondersteuning-2015>.

REFERENTIES

- De Brabander, R., & Post, F. (2015). Leren van ambivalenties. In G. Walraven & T. Witte (Eds.), *Lerende sociale professionals. Werkboek WMO praktijken* (pp. 90–103). Utrecht: Movisie.
- Hilhorst, P., & Van der Lans, J. (9 oktober 2014). Ik heb niemand. Ik zie niemand. Niemand kan me helpen. *De Groene Amsterdammer*. Retrieved October 9, 2014 from <https://www.groene.nl/artikel/ik-heb-niemand-ik-zie-niemand-niemand-kan-me-helpen>
- Linders, L. (2010). *De betekenis van nabijheid - een onderzoek naar informele zorg in een volksbuurt*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Ten Bos, R. (2016). Over de bestendigheid van bureaucratie, ofwel: waarom waarden en transities moeilijk samengaan. In Transitiecommissie Sociaal Domein, *Wie houdt er niet van kakelbont?* Retrieved July 14, 2017 from <https://www.transitiecommissiesociaaldomein.nl/documenten/publicaties/2016/01/21/transitiecommissie-sociaal-domein-essaybundel-spread>
- Trommel, W. (3 juni 2014). De maatschappij is sterker dan de decentralisaties, gelukkig. *Socialisme & Democratie*. Retrieved June 3, 2014 from https://www.wbs.nl/system/files/de_maatschappij_is_sterker_dan_de_decentralisatie_gelukkig.pdf